

M. Apple: *Εκσυγχρονισμός και Συντηρητισμός στην Εκπαίδευση*, Εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003

Το βιβλίο πραγματεύεται την επιρροή των νεοφιλελεύθερων και γενικά νεο-συντηρητικών ιδεών και πολιτικών στην αμερικανική εκπαίδευση και τις αλλαγές που αυτή έχει υποστεί κάτω από την ηγεμονία τους στο κοινωνικό και πολιτικό προσκήνιο των Η.Π.Α την τελευταία εικοσαετία. Από τις πρώτες κιόλας σελίδες του έργου γίνεται λόγος για το φαινόμενο του συντηρητικού εκσυγχρονισμού που κατευθύνεται από μια ετερόκλητη συμμαχία δυνάμεων με διαφορετικούς ως ένα σημείο στόχους, που όμως μπορούν να συναρθρώνονται σ' ένα κοινό πολιτικό πρόγραμμα μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων στα σχολεία. Βασικές κατευθύνσεις είναι η προώθηση της νεοφιλελεύθερης επιλογής για εισαγωγή της εκπαίδευσης στην ανταγωνιστική αγορά μαζί μ' ένα μείγμα παραδοσιακών νεοσυντηρητικών θέσεων όπως η επαναφορά της παράδοσης και του θεού στα σχολεία της χώρας, η έμφαση στην πειθαρχία, η καθιέρωση εξετάσεων σε κεντρικό επίπεδο, η επιστροφή του αναλυτικού προγράμματος σε γνώσεις – γεγονότα που θεωρούνται και οι πραγματικές γνώσεις και σε οικονομικά χρήσιμες δεξιότητες. Τα σχολεία θεωρούνται αναποτελεσματικά για τις ανάγκες της οικονομίας, κατακρίνονται για την αδυναμία τους να εκπαιδεύουν τον μαθητικό πληθυσμό με βάσει τις απαιτήσεις

της παραγωγής και θεωρούνται υπεύθυνα για την ανεργία, τη φτώχεια, την πτώση της παραγωγικότητας και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας. Σωστά κατά τη γνώμη μας ο συγγραφέας επισημαίνει «ότι πίσω απ' όλες αυτές τις κατηγορίες κρύβεται μια επίθεση εναντίον των κανόνων και των αξιών που βασίζονται στην αρχή της ισότητας» (σελ. 47), την οποία θεωρούν ως κύρια αιτία της κρίσης. Οι επιθέσεις γίνονται με συγκαλυμμένο τρόπο και είναι ενταγμένες σ' ένα λόγο που μιλάει για «βελτίωση» της ανταγωνιστικότητας, αύξηση των θέσεων εργασίας, άνοδο του επιπέδου και της ποιότητας σ' ένα εκπαιδευτικό σύστημα που θεωρείται ότι βρίσκεται σε πλήρη κρίση» (σελ. 48).

Το έργο είναι μια προσπάθεια κατανόησης του εκπαιδευτικού προγράμματος της αμερικανικής δεξιάς, των κοινωνικών δυνάμεων που αυτό στηρίζεται, των ιδιαίτερων επιδιώξεων κάθε ομάδας που συμμετέχει στο μπλοκ του συντηρητικού εκσυγχρονισμού, του τρόπου με τον οποίο αντίθετα ως ένα βαθμό αιτήματα ενοποιούνται σ' ένα κοινό πολιτικό πρόγραμμα, των αποτελεσμάτων του στην εκπαιδευτική πράξη και ταυτόχρονα μια προσπάθεια του συγγραφέα να διαμορφώσει μια διαφορετική πρόταση για την ανατροπή της νεοσυντηρητικής – νεοφιλελεύθερης ηγεμονίας στην αμε-

ρικανική εκπαίδευση. Αποψη του συγγραφέα είναι ότι ο συντηρητικός εκσυγχρονισμός έγινε η κυρίαρχη εκδοχή της εκπαιδευτικής πολιτικής επειδή πρώτα κατάφερε να εδραιωθεί ως αναγκαιότητα στη συνείδηση μεγάλου μέρους της αμερικανικής κοινωνίας και να δώσει τη δική του απάντηση σε πραγματικά προβλήματα γύρω από την εκπαίδευση. Οι νεοφιλελεύθερες και νεοσυντηρητικές απόψεις πριν κυριαρχήσουν στο χώρο της αμερικανικής εκπαίδευσης είχαν εδραιωθεί σε κάθε σφαίρα της δημόσιας ζωής και είχαν αλλάξει καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα. Πρόκειται για το πρόβλημα της κοινωνικής, πολιτικής και πολιτισμικής ηγεμονίας που θέτει ο συγγραφέας και του σημαντικότερου ρόλου του στη διαμόρφωση των κατευθύνσεων της εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι μάχες στο χώρο του πολιτισμού και των ιδεών δεν είναι δευτερεύουσας σημασίας, είναι πολιτικής σημασίας μάχες από τις οποίες κρίνεται το ποια άποψη κυριαρχεί στη συνείδηση μεγάλου μέρους του κοινωνικού σώματος. Έτσι όπως διαπιστώνει ο συγγραφέας «ένας από τους σημαντικότερους στόχους της δεξιάς είναι να αλλάξει την κοινή μας συνείδηση, να μεταβάλλει τη σημασία των πιο βασικών κατηγοριών, των λέξεων-κλειδιών που χρησιμοποιούμε για να καταλάβουμε τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό κόσμο και τη θέση μας μέσα σ' αυτόν... Υπάρχουν όμως ορισμένες λέξεις-κλειδιά που εμφανίζονται συνεχώς στις συζητήσεις για την εκπαίδευση... οι αγορές, τα κριτήρια, ο θεός και η ανισότητα. Κάθε μια συνδέεται μ' ένα ολόκληρο σύστημα παραδοχών σχετικά με το ποιοι είναι οι κατάλληλοι θεσμοί, αξίες, κοινωνικές σχέσεις και πολιτικές.» (σελ. 11- 12). Ο Apple μας προτείνει να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε την πολιτική ση-

μασία αυτής της αλλαγής των εννοιών με το παράδειγμα ενός φανταστικού οδικού χάρτη, που χρησιμοποιώντας τη λέξη κλειδί αγορές, θα μας οδηγήσει σε μια συγκεκριμένη κατεύθυνση η οποία έχει εξόδους σε ορισμένα σημεία και όχι σε κάποια άλλα. Η λεωφόρος της αγοράς κινείται στην περιοχή της οικονομίας και περνάει από εξόδους όπως ο ατομικισμός και το δικαίωμα επιλογής του καταναλωτή. Μια τέτοια λεωφόρος δεν περνάει από δρόμους που έχουν ονόματα όπως συνδικαλισμός, συλλογική ελευθερία, κοινό καλό, πολιτική. (σελ. 12) Τέτοιοι δρόμοι μπορεί να μην εμφανίζονται καν σε έναν τέτοιο χάρτη, μας λέει ο συγγραφέας.

Στην αμερικανική εκπαίδευση τη λεωφόρο της αγοράς ακολουθούν μια σειρά από δυνάμεις η κάθε μια από τις οποίες απαιτεί την εκπλήρωση δικών της ιδιαίτερων στόχων από την ένταξη στη νεοσυντηρητική συμμαχία. Η συμμαχία αυτή αποτελείται από διάφορα μέρη, είναι ετερόκλητη ιδεολογικά και αξιακά σ' έναν ορισμένο βαθμό. Η πρώτη πλευρά που τη συγκροτεί είναι οι εκφραστές του νεοφιλελευθερισμού οι οποίοι πιστεύουν ότι η κρίση μπορεί να ξεπεραστεί με την ένταξη του εκπαιδευτικού συστήματος στο μηχανισμό της αγοράς και δίνουν τη δική τους ερμηνεία στην έννοια της ελευθερίας ως διαδικασίας ατομικής επιλογής και ως κάτι ταυτόσημο με την αγορά. Ο συγγραφέας επισημαίνει ότι οι νεοφιλελεύθεροι κατάφεραν να δώσουν στην έννοια της ελευθερίας ένα διαφορετικό νόημα απ' αυτό που κυριαρχούσε μέχρι τότε και το γεγονός αυτό έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ιδεολογική σύγκρουση γύρω από την εκπαίδευση. Η αντίληψη για το ποια είναι η πραγματική έννοια της ελευθερίας αλλάζει και αυτή η αλλαγή αφορά το ίδιο το κοινωνικό σώμα. «Με την ανάπτυξη της

καταναλωτικής κουλτούρας, παραδείγματος χάριν, το μέτρο της επιτυχίας της ελευθερίας έχει απομακρυνθεί από ζητήματα που αφορούν, για παράδειγμα τις κοινωνικές σχέσεις που περιβάλλουν την έμμισθη και άμισθη εργασία και έχει μετατοπισθεί προς την ικανοποίηση αγοραίων επιθυμιών» (σελ. 18). Έτσι σύμφωνα και με τον ορισμό του Hayek η «πραγματική» ελευθερία μπορεί να επιτευχθεί μόνο μ' ένα συνδυασμό αποκεντρωμένης πολιτικής εξουσίας, εξαιρετικά περιορισμένης κυβέρνησης και μη ρυθμισμένων αγορών (σελ. 19).

Οι νεοφιλελεύθεροι αποτελούν το ισχυρότερο κομμάτι της συμμαχίας που προωθεί τον συντηρητικό εκσυγχρονισμό. Βασικές θέσεις είναι το αδύναμο κράτος, απόρριψη οτιδήποτε δημόσιου μόνο και μόνο επειδή είναι δημόσιο και η αποδοχή του ιδιωτικού ως ενσάρκωση του καλού. Ο κόσμος γι' αυτούς, όπως σημειώνει ο συγγραφέας, είναι ένα αχανές σούπερ μαρκετ και το μόνο κίνητρο δράσης που αναγνωρίζουν στους ανθρώπους είναι η μεγιστοποίηση του προσωπικού οφέλους. Κυριαρχούν στη σκέψη τους και την πρακτική τους οι λογικές της αποτελεσματικότητας και της ανάλυσης κόστους-οφέλους και αντιμετωπίζουν τους μαθητές ως ένα ανθρώπινο κεφάλαιο που πρέπει να αποκτήσει τις απαιτούμενες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να λειτουργήσει παραγωγικά. Τα σχολεία ως δημόσιοι οργανισμοί που απορροφούν κεφάλαια και δεν συνδέονται με τέτοιους στόχους θεωρούνται ύποπτα και αντιπαραγωγικά, που αποστερούν πόρους από τον ιδιωτικό τομέα και καταστρέφουν τη ζωτική οικονομική δύναμη της κοινωνίας. Οι μαθητές και οι γονείς του αντιμετωπίζονται ως καταναλωτές ή πελάτες και η εκπαιδευτική διαδικασία ως εμπόρευμα. Στα πλαίσια αυτά η δημοκρατία από πολιτική

έννοια μετατρέπεται σε οικονομική και σε καταναλωτική πρακτική. Το άτομο αντιμετωπίζεται πάλι ως καταναλωτής και αποκομμένο από τον κοινωνικό του περίγυρο. Η προσπάθεια ένταξης των σχολείων στην αγορά παίρνει διάφορες μορφές. Είτε με προγράμματα του τύπου «από το σχολείο στην εργασία» και «εκπαίδευση με στόχο την απασχόληση» είτε με προγράμματα κουπονιών και επιλογής σχολείων τα οποία διαφημίζονται ως μέσα εκπαιδευτικής σωτηρίας των φτωχών, απαλλαγής τους από τα κακά σχολεία. Προτείνουν την περίφημη ανορθόδοξη συμμαχία όπου οι φτωχοί για ν' απαλλαγούν από την υποβαθμισμένη εκπαίδευση που έχουν στις περιοχές τους δεν έχουν άλλο δρόμο από τη συμμαχία με το Ρεπουμπλικανικό κόμμα και τις επιχειρήσεις, των οποίων οι προτάσεις υποτίθεται ότι εξασφαλίζουν μια τέτοια δυνατότητα. Τέλος σύμφωνα με άλλη εκδοχή του νεοφιλελευθερισμού μπορεί να δοθούν χρήματα στα σχολεία αρκεί αυτά να είναι πρόθυμα να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του κεφαλαίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας ανταπόκρισης είναι η περίπτωση κερδοσκοπικού τηλεοπτικού δικτύου που προσφέρει εξοπλισμό ηλεκτρονικών μέσων (τηλεόραση, βίντεο) στα σχολεία αρκεί οι μαθητές να παρακολουθούν καθημερινά το πρόγραμμα του δικτύου. Ο εξοπλισμός είναι έτσι ρυθμισμένος ώστε να παρακολουθούνται προγράμματα υποχρεωτικών διαφημίσεων των μεγαλύτερων αμερικανικών εταιρειών, των οποίων οι μαθητές μετατρέπονται σε κοινό. Η αγορά τοποθετείται πάνω απ' όλα και αυτό δικαιολογείται με επιλεκτικές αναφορές στον Α. Smith, ξεχνώντας ότι ο συγκεκριμένος διανοητής όσο κι αν υμνούσε τον καταμερισμό της εργασίας ταυτόχρονα κατάγγελλε τις απάνθρωπες συνέπειές του. Το αποτέλε-

σμα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών είναι η επιβολή ενός ισχυρού και καταπιεστικού κράτους που επιδιέδεται στην καταπίεση των πληθυσμών που βρίσκονται εκτός οικονομικού συστήματος. Ο τρόπος αντιμετώπισης της φτώχειας είναι η φυλάκιση των φτωχών και ειδικά των έγχρωμων.

Ωστόσο το νεοφιλελεύθερο ρεύμα δεν είναι το μόνο που καθορίζει την κατεύθυνση της εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά αυτό γίνεται σε συμμαχία με άλλα ιδεολογικά ρεύματα, όπως το νεοσυντηρητικό της αποκατάστασης της πολιτισμικής τάξης και της επιστροφής στην παράδοση, το θρησκευτικό των ευαγγελιστών που ζητάει την επιστροφή του Θεού στα αμερικάνικα σχολεία και την αναγωγή της Βίβλου σε φορέα της αλήθειας για τα μεγάλα κοσμοθεωρητικά προβλήματα και σε βάθρο για την αναμόρφωση της κοινωνίας και των διαχειριστών – μάναντζερς της νέας μεσαίας τάξης που η ύπαρξη τους δικαιολογείται με την εισαγωγή επιχειρηματικών μοντέλων στη διοίκηση της εκπαίδευσης.

Το νεοσυντηρητικό ρεύμα της επιστροφής στην παράδοση κατασκευάζει ένα εξιδανικευμένο παρελθόν, η επιστροφή στους κόλπους του οποίου παρουσιάζεται ως τρόπος ανάμρφωσης της αμερικάνικης κοινωνίας. Στοιχεία αυτής της επιστροφής είναι η οικογένεια, η παράδοση, ο πατριωτισμός, οι βικτωριανές αξίες, η σκληρή δουλειά και η διασφάλιση της ηθικής και πολιτισμικής τάξης. Και με βάση την οπτική αυτού του ρεύματος τα σχολεία βρίσκονται στο κέντρο των επιθέσεων. Καλούνται από τους οπαδούς αυτού του ρεύματος να κάνουν αυτό που δεν κάνουν τώρα, να διδάξουν τις παραδοσιακές αξίες. Ανάμεσα στις παραδοσιακές αξίες περιλαμβάνεται και η ανατροφή των παιδιών με βάση τις αρχές της αγοράς, η οποία θεωρείται και το θεμέ-

λιο της προσωπικής επιτυχίας. Με την προβολή τέτοιων αξιών έχουμε την σύνδεση του συντηρητικού ρεύματος επιστροφής στην παράδοση με το νεοφιλελεύθερο. Όπως διαπιστώνει ο συγγραφέας «η συρραφή των κανόνων και των αναγκών της αγοράς με τις συντηρητικές απόψεις για τον σωστό χαρακτήρα έχει μια μακρά ιστορία. Οι φόβοι για οικονομικό μαρασμό, απώλεια ενός ευγενούς πολιτισμού, απώλεια κοινής γλώσσας και κουλτούρας αναδύονται συνεχώς στην επιφάνεια, συνήθως σε περιόδους κρίσης της αγοράς και έξαρσης της μετανάστευσης» (σελ. 27).

Για ένα όμως υπερσυντηρητικό κομμάτι του πληθυσμού δεν αρκεί απλά και μόνο η επιστροφή στις παραδοσιακές αξίες, αλλά χρειάζεται να στραφούμε τόσο στο θεό όσο και προς τον καπιταλισμό. Το ρεύμα της χριστιανικής δεξιάς είναι το τρίτο σημαντικό συντηρητικό ρεύμα που προσπαθεί να επηρεάσει τα πράγματα στην αμερικανική εκπαίδευση. Ανάμεσα στους λόγους που ισχυροποιήθηκε είναι και μια συγκεκριμένη παράδοση στη ιστορία των Η.Π.Α. μη διαχωρισμού κράτους και εκκλησίας, παράδοση που αφορά αρκετές πολιτείες στις οποίες οι μη χριστιανοί αποκλείονταν από τα δημόσια αξιώματα. Ο συγγραφέας παρατηρεί ότι υπάρχει μια αντιφατική σχέση ανάμεσα στον καπιταλισμό και τη θρησκεία. Από τη μια καταστρέφεται το αίσθημα της θρησκευτικότητας με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και από την άλλη το σύστημα αυτό διατηρεί μια συμβιωτική σχέση με ορισμένες μορφές προτεσταντισμού.

Το ρεύμα του θρησκευτικού σκοταδισμού έχει ιδιαίτερη επιρροή στην αμερικανική εκπαίδευση. Ο συγγραφέας αναφέρει μια σειρά παραδείγματα που το αποδεικνύουν. Το 1995 το πολιτειακό συμβούλιο της Alabama απαίτησε όλα τα βιβλία της βιολο-

γίας που χρησιμοποιούνται στα σχολεία της πολιτείας να περιλαμβάνουν τη διατύπωση ότι η εξελικτική θεωρία είναι μια θεωρία ανάμεσα σε άλλες (σελ. 154). Με βάση το ίδιο πνεύμα νομοθετικά σώματα διαφόρων πολιτειών ψηφίζουν νόμους με τους οποίους θα μπορούσε να απολυθεί από τη δουλειά του κάποιος εκπαιδευτικός που διδάσκει την εξελικτική θεωρία ως βεβαιότητα και όχι σαν μια θεωρία ανάμεσα στις άλλες (σελ. 153). Ο θρησκευτικός σκοταδισμός έχει μια παράδοση δεκαετιών στην εκπαιδευτική ιστορία των Η.Π.Α και ξεκινά μετά το 1920 όταν οι συντηρητικοί χριστιανοί ξεκινούν εκστρατεία από πολιτεία σε πολιτεία με σκοπό να κηρυχτεί η διδασκαλία του Δαβίνου παράνομη. Το καταφέρνουν μόνο για τρεις πολιτείες του Νότου (Tennessee, Mississippi, Arkansas), παρ' όλα αυτά η προσπάθεια δημιούργησε σοβαρές δυσκολίες στη διδασκαλία της θεωρίας και σ' άλλες πολιτείες. Η αναβάθμιση δε των θετικών επιστημών στα αναλυτικά προγράμματα της αμερικανικής εκπαίδευσης στη δεκαετία του '60, εξαιτίας του σοκ της κοινωνίας από την τότε τεχνολογική υπερίσχυση της Σοβιετικής Ένωσης (εκτόξευση Σπούτνικ, 1957) και ειδικά της βιολογίας, οδηγεί τους συντηρητικούς χριστιανούς σε ακόμα μεγαλύτερη σκληρότητα των θέσεών τους. Από τη μια θα ταχθούν κατά του κρατικού παρεμβατισμού στην εκπαίδευση, θεωρώντας τον ως το όχημα της αθεΐας στο σχολείο από την άλλη αντί να προσαρμόσουν τη Βίβλο στις εξελίξεις της επιστήμης προσπαθούν να προσαρμόσουν την επιστήμη στα δόγματα της Βίβλου. Διαμορφώνεται έτσι το ρεύμα του επιστημονικού δημιουργισμού. Από τις δεκαετίες του '60 και '70 αλλάζει η στάση των δημιουργιστών απέναντι στην εξελικτική θεωρία. Αντί να επιδιώκουν την εκδίωξη της από τα σχολεία ζη-

τούν την ισότιμη αντιμετώπιση των δύο θεωριών.

Τέλος υπάρχει μια αυτόνομη ομάδα της μεσαίας τάξης με καθαρά διαχειριστική νοοτροπία, η οποία αναλαμβάνει την εφαρμογή των νεοσυντηρητικών επιλογών επιδιώκοντας ταυτόχρονα και την ενδυνάμωση της εξουσίας της. Αυτό οφείλεται στην αλλαγή του ρόλου του κράτους και στη ριζική αλλαγή των ορίων ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο. Έχουμε στο πεδίο αυτό τρεις ριζικές μεταβολές. Μεγάλο μέρος της δημόσιας περιουσίας έχει ιδιωτικοποιηθεί και η διεύθυνση των σχολείων έχει ανατεθεί σε εταιρείες. Δεύτερον υπάρχει έντονος ανταγωνισμός μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών σχολείων και σύγκριση των αποτελεσμάτων τους. Ακόμα και στην περίπτωση που η χρηματοδότηση του σχολείου γίνεται από το κράτος, η εσωτερική τους οργάνωση είναι παρόμοια μ' αυτή των επιχειρήσεων και των ιδιωτικών σχολείων. Τρίτον, μεταφορά αρμοδιοτήτων του δημόσιου τομέα στον ιδιωτικό με το πρόσχημα ότι η κυβέρνηση δεν αντέχει το βάρος αυτών των λειτουργιών. Την ώρα που το κράτος απαρνείται τις υποχρεώσεις του στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής άλλοι τομείς της κρατικής λειτουργίας ενισχύονται. Τέτοια περίπτωση είναι ο έλεγχος πάνω στη γνώση και σ' αποτελέσματα των σχολείων, μέσω των εξετάσεων σε εθνικό επίπεδο.

Τα αποτελέσματα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην αμερικανική εκπαίδευση με αναφορά και σε άλλες χώρες που εφαρμόστηκαν ανάλογα μοντέλα παρουσιάζονται στο κεφάλαιο του βιβλίου με τον τίτλο «Η παραγωγή ανισοτήτων. Ο συντηρητικός εκσυγχρονισμός στην πολιτική και την πράξη» (σελ. 91-147). Η πρακτική του ανταγωνισμού που κυριαρχεί μεταξύ των σχολείων τα ωθεί στο να προσπαθούν να προσελκύ-

σουν «πελατεία» τέτοια που θα τα κάνει ικανά να σταθούν στον ανταγωνισμό, δηλ. «ικανούς» μαθητές και γονείς με «κοινωνικό κύρος». Αυτό έχει μια σειρά συνέπειες στην εκπαιδευτική διαδικασία, τόσο για τους ίδιους τους μαθητές, όσο και για τους εκπαιδευτικούς και για τις διδακτικές μεθόδους. Ο τρόπος δουλειάς των εκπαιδευτικών και των μαθητών, τα αναλυτικά προγράμματα και η διοίκηση πρέπει να προσαρμοστούν στον ανταγωνισμό και την παραγωγή ικανοποιητικών αποτελεσμάτων στις εθνικές εξετάσεις. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η ένταξη της εκπαίδευσης στο μηχανισμό της αγοράς δεν είναι μόνο μια επιλογή του κεφαλαίου αλλά και μια επιλογή της μεσαίας τάξης η οποία επιδιώκει «ν' αλλάξει τους όρους του ανταγωνισμού στην εκπαίδευση λόγω του αυξημένης ανασφάλειας που αντιμετωπίζουν τα παιδιά της, μεταβάλλοντας τη διαδικασία επιλογής στα σχολεία. Οι γονείς που ανήκουν στη μεσαία τάξη μπορούν να επενδύσουν περισσότερο στη δημιουργία ισχυρότερων μηχανισμών αποκλεισμού της εργατικής τάξης και των μειονοτήτων που αγωνίζονται για ισότητα ευκαιριών» (σελ. 110).

Ο Apple αναλύει το ρόλο του κράτους στην επιβολή αυτών των πολιτικών στο σχολείο. Διαπιστώνει ότι το νεοφιλελεύθερο δόγμα μέσω της κρατικής επιτήρησης προσπαθεί να εξασφαλίσει ότι οι οργανισμοί και τα άτομα θα προσανατολίσουν τους στόχους και τις πρακτικές τους προς την αγορά. «Ενώ ο κλασικός φιλελευθερισμός αντιπροσωπεύει μια αρνητική αντίληψη της κρατικής εξουσίας, με την έννοια ότι το άτομο έπρεπε να θεωρηθεί ως ένα αντικείμενο που πρέπει να απελευθερωθεί από τις κρατικές παρεμβάσεις, ο νεοφιλελευθερισμός έχει καταλήξει να αντιπροσωπεύει μια θετική αντίληψη του ρόλου που

παιζει το κράτος στη δημιουργία μιας κατάλληλης αγοράς, παρέχοντας τις προϋποθέσεις, τους νόμους και τους θεσμούς που απαιτούνται για τη λειτουργία της. Στο νεοφιλελευθερισμό το κράτος επιδιώκει να δημιουργήσει ένα άτομο που είναι ένας εφευρετικός και ανταγωνιστικός επιχειρηματίας» (σελ. 101). Έτσι στο μοντέλο αυτό το «κράτος έχει αναλάβει την υποχρέωση να μας φροντίζει ώστε να πληρούμε τις προδιαγραφές. Το κράτος θα φροντίσει ώστε ο καθένας μας «να μετατρέψει τον εαυτό του σε μια διαρκή επιχείρηση ...» (σελ. 102). Ο συνδυασμός αυτός κρατικού παρεμβατισμού και προσανατολισμού της εκπαίδευσης προς την αγορά εξασφαλίζεται μέσω του εθνικού αναλυτικού προγράμματος, τις εθνικές εξετάσεις και τα εθνικά κριτήρια αξιολόγησης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο συγγραφέας, «όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, η καθιέρωση εθνικού αναλυτικού προγράμματος εξετάσεων είναι από τα πρώτα και ουσιαστικότερα βήματα προς την υπαγωγή της εκπαίδευσης στους κανόνες της αγοράς. Αυτά παρέχουν τους μηχανισμούς παραγωγής των συγκριτικών δεδομένων που χρειάζονται οι «καταναλωτές» για να κάνουν τις αγορές να λειτουργήσουν ως αγορές. Χωρίς αυτούς τους μηχανισμούς δεν υπάρχει συγκριτική βάση πληροφοριών για να γίνει η επιλογή» (σελ. 118). Σ' αυτό το κλίμα ο εκπαιδευτικός γίνεται υπόδουλος των εξετάσεων και τα σχολεία πιέζονται συνεχώς για υψηλότερες επιδόσεις στις εθνικές εξετάσεις, άσχετα από τις συνθήκες στις οποίες λειτουργούν και το βαθμό υποστήριξης που έχουν. Το κλίμα είναι έντονα ανταγωνιστικό και η δημόσια επίδειξη των αποτελεσμάτων σχολείων από φτωχές περιοχές αποκτά το χαρακτήρα διαπόμπευσης. Αυτό έχει μια σειρά συνέπειες και για τους ίδιους τους μαθητές. Πα-

ρά το γεγονός ότι η σχολική επιτυχία είναι μια διαδικασία κοινωνικά καθορισμένη η αγοραία αντίληψη της εκπαίδευσης δημιουργεί μian άλλη πραγματικότητα στο σημείο αυτό. Αντί ν' απαιτεί από το σχολείο να προσφέρει στο μαθητή φτάνει στο αντίθετο: ο μαθητής πρέπει να προσφέρει στο σχολείο. «Οι μαθητές που προβλέπεται ότι θα βαθμολογηθούν με υψηλό βαθμό στις εξετάσεις αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη αξία. Οι μαθητές που προβλέπεται ότι θα βαθμολογηθούν με χαμηλό βαθμό στις εξετάσεις θεωρούνται λιγότερο χρήσιμοι για το σχολείο στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει μια καλή θέση στην αγορά» (σελ. 127). Ενδιαφέρον υπάρχει και για τους μαθητές που έχουν οριακές επιδόσεις και θεωρούνται δεκτικοί βελτίωσης, όχι όμως και για εκείνο το κομμάτι του μαθητικού πληθυσμού που έχει χαμηλές επιδόσεις και ουσιαστικά θεωρείται κίνδυνος για υποβάθμιση του σχολείου.

«Τα ταξικά και φυλετικά χαρακτηριστικά αυτών των τελευταίων μαθητών είναι εντυπωσιακά. Μαθητές που προέρχονται από φτωχές και εργατικές οικογένειες, μαθητές αφρικανικής καταγωγής και άλλα παιδιά με διαφορετική εθνική καταγωγή θεωρούνται προϊόντα χαμηλής αξίας σ' αυτή την αγορά» (σελ. 128).

Η επίθεση κατά του δημόσιου σχολείου στις Η.Π.Α έχει πάρει συγκεκριμένη μορφή με την ανάπτυξη του κινήματος για «εκπαίδευση στο σπίτι». Αν και τα στοιχεία που αφορούν αυτή τη μορφή εκπαίδευσης δεν είναι πάντοτε ακριβή σύμφωνα με το ινστιτούτο που είναι σχετικό με την έρευνα για την εκπαίδευση στο σπίτι, το σχολικό έτος 1997-98 1,5 εκατομμύρια παιδιά εκπαιδεύονταν κατ' αυτό τον τρόπο. Η ανάπτυξη αυτής της μορφής εκπαίδευσης αντανάκλα την αποδόμηση του αισθήματος της δημόσιας

ευθύνης, τον αυξανόμενο κατακερματισμό της αμερικανικής κοινωνίας και την επέκταση της ιδιωτικοποίησης των θεσμών της. Όπως σημειώνει ο συγγραφέας: «Σε μεγάλο βαθμό η στροφή προς τη διδασκαλία στο σπίτι αντανάκλα την ανάπτυξη της ιδιωτικοποιημένης συνείδησης σ' όλους τους τομείς της κοινωνίας... Είναι μια προσπάθεια ανάπτυξης του ατομικισμού, δεν είναι προσπάθεια διαφυγής από τα προβλήματα που υπάρχουν γύρω μας, αλλά απόρριψη της ιδέας της πόλης στο σύνολό της... Η πόλη αντικαθίσταται από ένα κατασκευασμένο βουκολικό όραμα, έναν τακτοποιημένο και καλά σχεδιασμένο κόσμο, όπου τα πράγματα και οι άνθρωποι είναι στη σωστή τους θέση και η πραγματικότητα ασφαλής και προβλέψιμη» (σελ. 255). Αυτό το βουκολικό όραμα είναι που προσφέρει ασφάλεια και σιγουριά απέναντι σε μια κοινωνική πραγματικότητα που καθημερινά βρίσκεται σε αποσύνθεση, που διαμορφώνει τις συνοικίες-φρούρια, όπου τα μέλη της κυρίαρχης τάξης ζουν χωρίς το φόβο της επαφής με τους φτωχούς. Η αντίστοιχη καθαρότητα και στο χώρο της εκπαίδευσης είτε με την καταφυγή σε καλά ιδιωτικά σχολεία είτε με την εκπαίδευση στο σπίτι.

Στη διαμόρφωση του κινήματος για εκπαίδευση στο σπίτι έχουν συμβάλλει όλες οι τάσεις του συντηρητικού εκσυγχρονισμού, πολύ δε περισσότερο οι θρησκευόμενοι λαϊκιστές, οι οποίοι πιστεύουν ότι οι αξίες τους περιφρονούνται και αποκλείονται από το δημόσιο σχολείο. Πιστεύουν ότι το δημόσιο σχολείο έχει υπερβολικά κοσμικό χαρακτήρα και συμβάλλει στην αποσύνθεση της παραδοσιακής κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Υπονομεύει αξίες στις οποίες στηρίζονται οι άνθρωποι αυτού του ρεύματος όπως η πατρίδα, η θρησκεία και οι παραδοσιακές σχέσεις των δύο φίλων. Η

καταφυγή στην «εκπαίδευση στο σπίτι» για τους θρησκευόμενους λαϊκιστές είναι μια προσπάθεια θωρακισμού των παιδιών τους με χριστιανικές αξίες. Απορρίπτουν την ομοιομορφία που δημιουργεί η δημόσια εκπαίδευση γιατί πιστεύουν ότι λειτουργεί σε λάθος βάση. Η κριτική που της ασκούν είναι μέρος των επιθέσεων ενάντια στους δημόσιους θεσμούς που ξεκίνησαν σ' αυτές τις χώρες στις δεκαετίες του '70 και '80 με στόχο την κατεδάφιση του κράτους πρόνοιας. Οι επιθέσεις γίνονται με το πρόσχημα της γραφειοκρατικοποίησης του κράτους και της απάθειας που επιδεικνύει απέναντι στα καθημερινά προβλήματα των πολιτών. Η κριτική αυτή όσο κι αν έχει στοιχεία αλήθειας μέσα της σε καμιά περίπτωση δεν δικαιολογεί την επιλογή της διάλυσης του δημόσιου σχολείου.

Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης στο σπίτι δημιουργεί προϋποθέσεις αύξησης της ανισότητας σε βάρος αδύναμων κοινωνικών ομάδων. Συρρικνώνεται η φορολογική βάση χρηματοδότησης της δημόσιας εκπαίδευσης, αφού όσοι χρησιμοποιούν ιδιωτικά σχολεία ή εκπαίδευση στο σπίτι δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν φόρους για την εκπαίδευση των άλλων. Ουσιαστικά μέσα απ' αυτή τη διαδικασία αποδυναμώνο-

νται εκείνα τα στρώματα που πλήττονται από την αναδιάρθρωση της παραγωγής και της εργασίας και οδηγούνται σε ακόμα μεγαλύτερη περιθωριοποίηση. Το διδακτικό υλικό αυτής της μορφής δεν υφίσταται κανένα δημόσιο έλεγχο παρά το γεγονός ότι αγοράζεται με δημόσια χρήματα, χρήματα που σε ορισμένες περιπτώσεις αφαιρούνται από εκπαιδευτικές περιφέρειες που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα. Το διδακτικό υλικό έντονα θρησκευτικού περιεχομένου έχει εμφανώς προσηλυτιστικό χαρακτήρα. Τη δυνατότητα για ελεύθερη επιλογή διδακτικού υλικού δεν την έχουν οικονομικά και κοινωνικά αδύναμοι μαθητές αφού δεν διαθέτουν τα υλικά που απαιτεί μια τέτοια μορφή εκπαίδευσης και φυσικά δεν μπορούν να γνωρίσουν τις δικές τους αξίες και το δικό τους πολιτισμό μέσα από το σχολείο που φοιτούν.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου ο συγγραφέας συζητάει τη δυνατότητα ανατροπής της νεοσυντηρητικής συμμαχίας και την επαναφορά των οραμάτων της κοινωνικής ισότητας και κοινωνικής αλλαγής μέσα και από την εκπαίδευση.

Χρ. Ρέππας